

İSLAM FIKHINDA (HUKUKUNDA) “KAİDE-İ KÜLLİYE”

(GENEL KURAL) SAYILAN ESASLAR:

□□□□□□□□

Bizim inancımıza ve anlayışımıza göre: 1- Akli selimin. 2- Müsbet bilimin. 3- Tarihi deneyim ve birikimin. (Akla, ahlâka ve insan haklarına uygun örf ve âdetlerin.) 4- Vicdani kanaat ve tatminin. 5- İlahi Dinin. (Kur’an-ı Kerim’in sarîh (açık ve anlaşılır) ayetlerinin ve sahih (doğru ve güvenilir) Hadis-i Şeriflerin ve 6- Evrensel hukuk verilerinin: Hepsinin birden ittifakla (ortaklaşa); iyi, güzel, gerekli, hayırlı ve yararlı bulunduğu şeyler DOĞRU... Ve yine bu değer ölçülerinin ittifakla; kötü, çirkin, gereksiz ve zararlı bulunduğu şeyler ise YANLIŞ’tır. Bu kesin “DOĞRU”lara dayanılarak ve yine kesin “YANLIŞ”lardan sakınılarak hazırlanacak; sosyal, siyasal ve ekonomik tüm kanun ve kuralların “ADİL ve İSABETLİ” olması için de uyulması gereken ve “Kaide-i Külliye=Genel ve Temel Prensipler” denilen esaslar vardır.

1- Ayrı din ve düşünceden, farklı kültür ve kökenden bütün insanların; can, mal ve namus emniyeti, din ve düşünce hürriyeti gibi bütün temel hakları kutsaldır ve koruma altındadır. Hatta, fitri (doğal), hukuki ve mecburi durumlar dışında, tabiattaki bütün canlıların yaşama haklarına saygı duyulacak ve sahip çıkılacaktır. Zulüm, zorbalık ve barbarlığın her türlüşü yasaklanmıştır.

Bu durum İslam Fıkıh (Hukuk) ve Usûl kitaplarında: *“Haklar muhteremdir ve korunması vaciptir.”* şeklinde yazılmıştır.

2- Zamanın Değişmesiyle (İçtihatla konulan bazı) Ahkâmın (Kanun ve Kurumların) Değişmesi de Kaçınılmazdır.

Bu durum içtihadî tercihlere, örf ve âdetlere dayalı hükümler hakkındadır; yoksa ayet ve hadislerin değişmez emirleriyle ilgili sanılmamalıdır. Ancak; şartlar, sorunlar, ihtiyaçlar ve imkânlar değişip geliştikçe, zaman içinde artık yetersiz ve gereksiz kalan içtihadî hükümlerin ve fetva cinsinden kanaatlerin değişmesi... Eski kanun, kural ve kurumlar yerine yenilerinin yapıp yürütülmesi doğal ve sosyal bir kuraldır.

Halkın inanç dünyasına, Milli duyarlılıklarına ve asrımızın standartlarına uygun; Hukuki, Siyasi, Ahlâki, Ekonomik ve Sosyal yeni yasalar ve nizamlar oluşturmak... Eğitim, bilim ve teknoloji alanında yeni ve yeterli düzenlemeler yapmak, zaten Devletin ve bilim ehlinin zorunlu görevlerinin başındadır.

3- Hakkında Nass (Kesin Emir ve Nehiy) Bulunan Bir Konuda, İctihada İzin ve İhtiyaç Bulunmamaktadır.

Yani; sarîh (açık ve net) ayetlerle ve sahih (doğru ve güvenilir) hadislerle buyrulan ya da yasaklanan bir konuda, artık içtihadî gerek kalmamıştır; bize düşen bunlara tâbi olmak (uymak ve uygulamak) lazımdır. Bu nedenle fıkıh ve usûl kitaplarımızda *“Mevrid-i Nass'ta içtihadî mesâğ yoktur”* hükmü kayıtlıdır. Ve zaten sarîh (açık ve anlaşılır) sözlerin ayrıca izaha ihtiyaçları kalmamıştır.

4- Yapılmış Bir İctihada Dayanılarak Yeni Bir İctihat Yapılamayacaktır.

Çünkü içtihatlarda *“Mutlak Delil”*ler esas alınmalıdır. Yapılmış bir içtihat ise *“İlahî ve mutlak delil”*

olmayıp, sadece *“Beşerî bir hüküm”*

konumundadır. Bu nedenle bir içtihat, başka bir içtihatla geçersiz sayılamayacaktır. Ancak bir içtihadın sarîh ayetlere ve sahih hadislerle aykırılığının ortaya konulması durumunda, artık o bâtil (geçersiz) hükmünde olacaktır. Bu yüzden Fıkıh ve Usûl kitaplarımızda

“İctihatla içtihat nakzolunmaz” kaidesi yer almıştır.

5- Fesat Ortamının, Haksızlık ve Ahlâksızlık Nizamının Ortadan Kaldırılması; Hayırlı ve Yararlı Kurum ve Kuralların Oluşturulmasından Önceye Alınmalıdır. Bu kural fıkıh kitaplarımızda şöyle kayıtlıdır, “Def’i Mefâsid, Celbi Menafiden Evlâdır...”

Bir şeyde hem zarar, hem de fayda var ise, o fayda için mevcut zarara razı olunması yanlıştır. Bu bakımdan önce zararı def etmek gerekli ve öncelikli sayılmıştır. Çünkü İslam’ın zulüm ve kötülükleri gidermede gösterdiği hassasiyet ve itina, meşru ve lüzumlu şeylerin işlenmesinden daha fazladır. Örneğin:

a) Bir bölgede anarşik olayların ve ahlâksızlık kaynağının kurutulması, oraya fabrika açılmasından ve hayırlı yatırımlar yapılmasından daha önemli ve önceliklidir.

b) Cünüblükten dolayı kadına gusül gerektiğinde erkeklerin göremeyeceği bir yer bulamazsa yıkanmak için guslü geciktirir veya teyemmümle yetinir. Çünkü yıkanmak faydalıysa da erkeklerin bir kadını çıplak görmesi zararlıdır.

c) Bir kimse mülkünde istediği gibi tasarruf edebilir, başkasına zarar vermediği müddetçe... Ancak kendi mülkünde tasarrufundan dolayı başkasına açıktan açığa zarar verecek olursa, bu tasarruftan men’edilip yasaklanır.

6- Umumi ve Tehlikeli Zararları Önlemek İçin, Gerekirse Cüz’i ve Hususi Zararlar Mecburen Tercih Olunacaktır. Bu Durum Fıkıh Kitaplarımızda Şöyle Yer Almıştır: “Zarar-ı Âmmı Defi’ İçin Zarar-ı Hass İhtiyar Olunacaktır!”

Yani, umuma zarar veren bir şeyi -birkaç şahsın zararına da olsa- gidermek lazımdır. Örneğin:

a) Başlayan ve yayılma riski taşıyan bir orman yangınını söndürmek ve önlemek için, bir kişinin tarlasındaki ekinler sürülebilir, ağaçlar kesilebilir.

b) Birinin evinin balkonu veya duvarı umuma ait yolu daraltıyor, gelip geçenlere zarar veriyorsa, onu yıkıp kaldırmak -şahsın zararına da olsa- vâcibdir.

c) Fahiş fiyatla satılan bir mala rayiç koymak, yani satış fiyatını örfe uygun sınırlamak -her ne kadar satıcının zararınaysa da, umumun menâfaatini dikkate almak bakımından- gerekli olabilir.

7- Aslolan “Hukuk Devleti” Mantığı, Hak ve Özgürlüklerin Esas Alınmasıdır. Liderin, Devlet Yetkililerinin ve Hakimlerin Halk Üzerindeki Tasarrufu, Maslahata Bağlıdır; Yani, Anayasa ve Kanunlarla Kayıtlı ve Sınırlıdır!

Bu bakımdan İslam fıkına göre Devlet Başkanı, kendi yetkisiyle bir insanın katilini affedip kısas olunmaktan ve cezalandırılmaktan kurtaramaz. Çünkü kul hakkıdır. Ama siyasi suçları bağışlama yetkisi vardır.

8- Çeşitli İtham ve İddialara Muhatap Sanıklar İçin Beraat-i Zimmet (Aksi İspatlanıncaya Kadar Suçsuz Sayılma) Asıldır.

Çünkü, suçlar sonradan işlenen saldırı ve haksızlıklardır. İnsanların önceden ve peşinen suçlu sayılmaları yanlıştır. Ancak işlediği kanıtlanan bir sebep ve fiilden dolayı suçlu olabilir. Örneğin:

a) Hırsızlık suçu iddiasıyla hâkimin huzuruna çıkarılan kimse hakkında ilk düşünülen husus, hırsızlık yapmamış olmasıdır. Hırsız olduğu beyyine (şahitler ve deliller) ile ispat edilmedikçe suçsuz olduğu kanaatine varılarak serbest bırakılır. Çünkü beraat-i zimmet asıldır.

b) Bir kimse bir diğere malını telef eder de o malın miktarı konusunda ihtilâfa düşerlerse, mal sahibi iddia ettiği fazlalığı ispat edemediği takdirde, o malı telef edenin itirafı esas alınır. Yani onun sözü kabul edilip, ona göre hükme bağlanır.

9- Bir İşten (Kişinin Güttüğü) Maksat Ne İse Hüküm Ona Göre Alınır!

Yani; bir konu üzerine verilecek hüküm, o işten maksat (asıl amaç) ne ise ona göre olacaktır. Örneğin:

a) Ağaçtaki çocuğu fark etmeyip, daldaki kuşa ok veya kurşun sıkarken, onun ölümüne yol açana “kasten katil” muamelesi yapılmaz. Ancak tazir (uyarı) cezasına ve tazminata uğratılır.

b) Bir şey hem helâllik, hem haramlık vasfını taşıyorsa bunlar dan hangisi kastedilerek işlenmişse ona göre hüküm alır. Yerde bu lunan bir eşyayı, sahibini bulup vermek için almak helâldir. Ama kendi ne mal etmek için almak haramdır.

c) Kurulan çadıra bir av hayvanı takılıp kalırsa, bakılır: Eğer çadır bu maksatla kurulmuşsa, takılan hayvan çadır sahibinin olur; bu maksatla değilse ona sahip olamaz. O hayvan, avlamak iste yip onu izleyen kimsenin hakkıdır.

• Akidlerde (Sözleşme ve Senetlerde) İtibar; Maksad ve Manayadır, Elfaz ve Mebâniye (Kullanılan Lafızlara ve Söz Oyunlarına) Bakılmayacaktır!

Yapılan bir akidde kastedilen mana başka, lâfız da başka olur sa, itibar manayadır. Örneğin:

a) Beş gram altını 4,5 gram altınla değiştirme muamelesi “Bey’i = alım-satım” ismi altında cereyan etse bile bu, mana yönünden faiz muamelesine girer ve caiz değildir.

b) Vefaen bey’ide (belirli bir süre içinde satılan malı geri almak şartıyla yapılan satış sözleşmesinde), sanki “rehin bırakılmış” hükmü uygulanır. Çünkü bir malı ka rarlaştırılan

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

şartlara göre semen ve mebi' (malın değeri olan para ve satışı yapılan mal) tekrar iade edilmek üzere satışını yapmaya, her ne kadar lâfız yönünden "bey'i bi'l-vefâ" deniliyorsa da, mana yönünden "rehin" muamelesine girdiği için bunda rehin hükmü uygulanır. Bir nev'i ipotek olup borcu teminata bağlamaktır.

10- Yakîn (Kesinlik İfade Eden Şey) Şüphe ile Zail Olmayacak (Ortadan Kalkmayacak)tır!

Örneğin: (A)'nın (B) üzerinde 1000 lira alacağı var. (B) bu borcu (A)'ya ödediğine dair hüccet ve delil gösteriyor. (A) da hâlâ 1000 lira (B)'de alacağı olduğuna hüccet ve delil gösteriyor. Bu durumda (A)'nın delili, bu alacağının diğer 1000 lira alacağını (B) ödedikten sonra yenilendiğini beyyine ile ispat etmedikçe kabul olunmaz. Çünkü beyyine hüccet-i kaviye demektir ki, şahadet ikrar ve yeminden nükûle şâmindir. (B)'nin bu borcu ödediğini delile dayanarak söylemesi yakîn (kesin bilgi) ifade eder. (A)'nın iddiası ise, her ne kadar delil ile dayansa da şüphe ifade eder.

• Sarahat (Açık ve Anlaşılır Durumlar) Karşısında, Delâlete (İşaret ve İhtimallere) İtibar Olunmayacaktır.

Sözle bir şeyi irâde etmek sarahattir. Fiil veya sükût ile irade etmek ise delâlettir. Bir hususun yapılmasında sarahatle delâlet arasını da ihtilâf vuku bulursa, sarahatle amel edilir. Çünkü delâlet sarahat gibi kesinlik ifade etmez. Örneğin:

a) Bir evde misafir olarak bulunan topluluktan biri bulunduğu evin aynasını alır bakar, sonra diğer birine verir, derken ara yerde ayna düşüp kırılırsa, hiçbirisi bunu tazmine (bedelini ödemeye) mecbur tutulmaz. Çünkü bu gibi hallerde evdeki eşyayı kullanmaya delâleten müsaade vardır. Ama ev sahibi "Mevcut hiçbir eşyaya dokunmayın" veya "Aynaya falan dokunmayın" demiş olsaydı, o zaman delâletin hükmü kalmaz, sarih beyanla amel edilir ve aynayı kıranlar ödemeye mecbur olurlardı.

b) Üçüncü bu şahıs (B)'nin nam-u hesabına fuzûli olarak bir mal satın alır, (B) de bu malın kendisine teslimini arzu ederse, bu akde (alım-satıma) delâleten izin vermiş sayılır. Ama (B) kendi namına satın alınan malı reddettikten sonra, tekrar o malın kendisine teslimini isterse, önceki red beyanı sarahat, tekrar teslim alma isteği ise delâlet ifade ettiğinden,

red kararı geçerli sayılır.

11- Kıyasa Aykırı Olarak Sabit Olan İstisnai Şeyler, Başka Şeye Makîsün Aleyh (Benzetilme, Örnek Teşkil Etme) Olamayacaktır.

Genel kaideye aykırı olarak sabit olan şey, istisna teşkil edeceğinden başka şeye makîsün aleyh olamaz. Yani başka şey ona kıyas edilemez. Örneğin:

a) Hazret-i Peygamber (AS)'ın, yalnız olarak Huzeyme'nin (RA) şahadetini kabul buyurması ve: *"Huzeyme kime şahit olursa bu ona kâfidir!"* ilâve etmesi gibi. Çünkü genel kaide *"İki erkek şahit"* dinî letmektir. Kur'an'da sarîh beyân vardır. O halde Huzeyme'nin yapmışlığı şahitliğin kabul edilmesi istisna teşkil eder; başkası ona kıyas edilemez.

b) Ve yine, Hz. Peygamber'in 9 kadınla evlenmesi istisna teşkil eder, başkası ona kıyasla (mazeret ve mecburiyet durumları dışında) fazla kadınla evlenemez.

12- Bir Şeyin Bulunduğu Hal Üzere Kalması Asıldır.

Örneğin: a) Bir şahıs uzun müddet kaybolur; sağ veya ölü olduğuna dair kesin bir bilgi elde edilmezse, -Hanefilere göre 90 yaşını bitirinceye kadar- onun sağ bulunduğu hükmedilir ve buna göre miras ve bazı hususlar da dikkate alınır.

b) Evin, arazinin veya işyerinin bir kısmı satıldıktan sonra, biri o kısma şerîk (ortak) olduğunu iddia ederek şuf'a (satın almada öncelik hakkı) talebinde bulunur, müşteri de elinde satılan kısmı hakkındaki bu iddiayı inkâr ve reddederse, müşteri'nin sözü asıl olarak kabul olunur; şuf'a iddiası (o mala ortaklığı bulunup satın almada tercih olunması) ise ancak delil ve hüccet ile sübut bulur. Çünkü burada asıl olan satılan kısmında başka birinin şuf'adar olmasıdır ve böylece o, bulunduğu hal üzere kalır.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

• **Kadîm Kıdemi Üzere Terk Olunmalıdır! Her Şey Önceden Bilindiği ve Yürütülegeldiği Şekilde Bırakılmalıdır.**

Örneğin: a) Vakıf olduğu bilinen, fakat vakfiyesi ve vakıf şartı tespit edilmeyen bir vakfın gailisi (geliri) öteden beri nereye sarf ediliyor ve nasıl kullanılıyorsa öylece dokunulmadan devam eder; dokunulmaz.

b) Tarla sahibi öteden beri tarlasının içinden geçen yol veya suyu kaldırmak istese veya yoldan ve sudan istifade edenlere mâni' olmak istese, bakılır: Eğer öteden beri bunun böyle devam edip gelmediği ispat edilirse, kademi üzere kalır; tarla sahibinin müdahalesi men'edilir.

13- Bir Zararın Uzun Zamandır İşleniyor Olması, Onu Geçerli Kılmayacaktır. Bu Durum Fıkıh Kitaplarımızda: “Zarar; Kadîm Sayılmayacaktır!” Şeklinde Yazılıdır.

Genel olarak zararlı bilinen şeylerin işlenip yapılmasına cevaz verilmez. Bu, hemen hemen her devir ve idare sisteminde böyledir. Müstesna olarak, böyle bir şeye önceden müsamaha edilmiş veya yapılırken görülmemişse, umumî kaideyi bozmayacağından, bir zaman tekrarlanmasına bakılmak üzere kaldırılır. Örneğin:

a) Birine ait ağaç yola sarkmış, gelip geçenlere zarar veriyor ve sa, bu ağaç bir asır önce bile buraya dikildiği ispat edilse bile, kesilip kaldırılır. Çünkü zarar kadim sayılmayacaktır.

b) Bir evin lağım veya mutfak suyu sokağa açıktan akıyor; gelip geçenlere zarar veriyor ve komşuların sağlık ve huzurunu bozuyorsa, ev yapıldı yapıldı bu suyun sokağa aktığı ispat edilse bile, derhal kaldırılır.

14- Arızî (Geçici) Sıfatlarda Aslolan Yok Sayılmasıdır!

Genel olarak sıfat ikiye ayrılır: Biri aslî, diğeri arızî sıfatlardır. Aslî olan sıfat hayat, bekâret gibi mevsufla (vasıflanan şahısla) birlikte var olan durumlardır. Arızî olan sıfat ise; mevsufla (ilgili şahısla) birlikte var olmayıp sonradan -ölüm, hastalık ve dulluk gibi- âriz olan durumlardır. Örneğin:

a) Bir tarafın sermayesini, diğeri tarafın emek ve maharetini koyarak kurulan müdarabe şirketinde kâr sağlanıp sağlanmadığı ihtilaf koşu nusu olursa, ademi (kâr sağlanmadığı) asıl olduğuna göre söz müdaribindir; sermaye sahibi ise kâr sağlandığını ispata muhtaç olur.

b) Ölen kimsenin vârisleri, (mesela oğulları) babamız şu yerdeki tarlayı, (A)'ya, "şuuruna sahip olmadığı bir zamanda satmıştır", diye davacı olsalar, (A) da bunun aksini (yani, şuurunu yerindeyken sattı) iddia etse, beyyine (delil getirmek) davacıya aittir. Çünkü asıl olan şuurlu bir halde satışın yapılmasıdır. Oysa bunama ve şuurunu yitirmiş olma gibi hal, hareket ve sözler arızı (sonradan olma) durumlardır.

15- Bir Zamanda Sabit Olan Şeyin Hilâfına Delil Olmadıkça Onun Bekasıyla (Eski Halinin Devamıyla) Hükmolunacaktır!

Az yukarıda da belirtildiği gibi "Kadîm kıdemi üzere terk olunur." Çünkü bu hususta aslolan, bir şeyi bulunduğu hal üzere bırakmaktır. Örneğin:

a) Bir zamanda bir yerin (A)'ya ait olduğu, onun mülkiyeti alınında bulunduğu sabit olduğu takdirde, bu mülkiyeti geçersiz sayacak (bir satış senedi veya Noter Sözleşmesi) ortaya konulmadıkça o yerin öteden beri mülkiyeti altında bulunduran (A)'ya ait olduğuyula hükmolunur.

b) Bir kadının ölen (B)'ye vâris olduğunu iddia edip davacı olması halinde bakılır:

Kadın (B)'nin resmi ve aleni nikâhlı karısı ise, onu boşadığına dair beyyine (bir resmi

kayıt ve belge) olmadıkça, iddiası kabul edilip (B)'ye varis olacağına hükmedilir.

16- Yeni Meydana Gelen Bir Olayın Mevcut Hâle (Şimdiki Zamana) En Yakın Vakte İzafesi (Ona Bağlı Değerlendirilmesi) Asıldır.

Sonradan meydana gelen bir olayın ne zaman meydana geldiğinde ihtilâf edilirse, uzak bir zamanda vuku' bulduğu ispat edilmezse, şimdiki zamana en yakın olan vakte izafe olunarak hükme bağlanır. Örneğin:

a) Alım-satımda akid yapılırken alıcı için “hiyâr-i şarta” (pişman olma müddeti) yer verilir ve sonra bu akdi alıcı bozmak ister de anlaşma müddetinin bitip bitmediğinde ihtilâfa düşerlerse, fesh zamanı hâle en yakın olan vakte izafe edilir ve muhayyer olan alıcıya (ki bunun muayyen müddeti içinde feshettiğini iddia ediyor) beyyine (delil göstermek) düşer.

b) (A) ölmeden önce “(B) benim vârisimdir” diye ikrarda bulundu ve sonra ölürse, (B) ile (A)'nın vârisleri bu ikrarın sıhhatli iken mi, yoksa ölüm hastalığında mı edildiği üzerinde ihtilafa düşerlerse, burada vârislerin sözüne itibar edilir; beyyine (delil ve ispat ise) (B)'ye düşer.

• Kelâmda (Konuşulanlarda) Aslolan Hakiki ve Örfi Manadır!

Kelimenin delâlet ettiği hakiki manaya göre hükme varılır; kâfirine olmadıkça mecâz-i manaya veya tağlîb kaidesine göre mana çıkmaya gidilmez. Örneğin:

a) Bir kimse oğlu için bir şeyler vasiyet ederse, oğlunun oğlu buna girmez. Çünkü kelimenin hakiki manası oğlu ifade ediyor; toprakrunu değil.

b) (A) “Şu kadar malımı evlâdıma vakfettim” dedikten sonra ölürse, (A)'nın erkek ve kız bütün çocukları buna girer; çünkü örfen “evlâd” kelimesi umumiyetle erkek ve kız

çocuklarına delâlet eder; yani manay-i hakikisi budur.

17- Bir işte Meşakkat (Özel Zahmet, Külfet ve Mihnet) Varsa, (Ona Mahsus) Kolaylık Yolu Açılmalıdır.

Güçlük kolaylığa, sıkıntı genişliğe yol açar: Darlık vaktinde geñ nişlik göstermek gerekir. Faizsiz ödeme, havale, hicir gibi birçok fikhî meseleler bu asıl kaideye göre hükme bağlanır.

Kolaylığı celbeden meşakkatin tahlil sebepleri yedidir:

1- Yolculuk... 2- Hastalık... 3- İkra (Zorlama)... 4- Bilgisizlik... 5- Güçlük... 6- Umumî belâ... 7- Nakız (Bozmaya mecbur kalma).

Örneğin: Selem Senedi usulünde Mebiin=satılacak şeylerin (Alım-Satıma konu olan mal cinslerinin; belirlenen vakitte mevcut olması gerekirken, para sıkıntısı çeken kimsenin ileride elde edeceği malı şim diden satıp bedeli olan parayı alması caiz görülmüştür.) Bu bir nevi ihtiyaç karşısında verilen ruhsat olmaktadır. Unutulmasın ki İslam zorlaştırmayı değil, kolaylaştırmayı esas alır.

• Bir İş Daralınca, Maslahat İcabı Genişletmeye Bakmalıdır!

**Şöyle ki; bir işte darlık ve meşakkat görülünce, genişlik ve ruh sat gösterilmeye bakılır. Âlimler bu hususta şöyle bir kaide ortaya koymuşlardır: “Bir iş daralıp sıkışınca genişletilip rahatlatılır... Bir iş fazla genişleyince de daraltılıp kontrol altına alınır!”
Örneğin:**

a) Borçlu belirtilen vakitte borcunu ödeyemez de sıkıntıya dü şerse, ona borcu ödeyebilecek kadar geniş bir müddet vakit sağlanır.

b) Nafaka vermekle yükümlü tutulan kimsenin mali durumu bozulur; tayin edilen miktarı ödemekten âciz kalırsa, kudretine göre yeni bir imkân tanınır.

18- Başkalarını Zarara Uğratmaya veya Uğradığı Zararlara Şahsen Karşılıkta Bulunmaya İzin Çıkmayacaktır. Çünkü Bu Anarşi ve Kargaşayı Doğuracaktır. Uğranılan Zararların Karşılanması Devlete ve Adaletle Bırakılır.

Hiçbir gerekçe ile başkasına zarar verilmeyeceği gibi, uğranılan bir zarara yine zararlar karşılıkta bulunmak da yasaktır. O halde zarar; zarar vermeyecek bir şekilde giderilmeye çalışılır. Örneğin:

a) Ev komşusu, kendi evinin çatısını tamir ederken bitişiğinde ki başkasına ait evin çatısını tahrip eder veya kiremitlerini kırarak olursa, bu bir zarardır; yapılmamalıydı. Ama kazara veya cehaleten olduğuna göre bu zarara zararlar mukabele edilmesi yanlıştır ve yasaktır. Ancak mevcut zararın telâfisi cihetine gidilmeli ve karşılanmalıdır.

b) Umuma ait yoldan herkesin geçmesi sağlanır. Ama birisinin başkasının geçeceğine engel olacak şekilde bir yüklü arabayı getirip yolun ortasına bırakması yasaktır. Bu vaziyette bir başkası da karşılık olsun diye onun yolunu kapatamaz. Bu nedenle Usuli Fıkıh kitaplarımızda; *“Hem zarar, hem Mukabele-i Bizzarar kaldırılmıştır”* hükmü yazılıdır.

• Her Türü Zarar İzâle Olunmalı ve Yapanlarca Karşılanmalıdır! Böylece Zarara ve Haksızlığa Uğrayan Mağdurlar Korunmalıdır.

Bu kaide yukarıdaki kaidenin sonucu mahiyetindedir. Çünkü zarara zarar ile mukabele edilmeyeceğine göre, mevcut zararı gidermek gerektirir. Hz. Peygamber (AS); *“İslam’da, zarar ve mukabele-i bizzarar yoktur”* buyurmuştur, yani kişi kardeşine ne kendisi zarar verir, ne de onun zararına karşılık bir zarar vermeye yönelir... Örneğin: Zararlar mümkünse aynen, değilse karşılığı ödettirilerek giderilmeye çalışılır.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

a) Zor ve zulümle alınan bir malın, aynı muhafaza ediliyorsa aynen sahibine iade ettirilir; bu surette, o malı zorla zimmetine geçiren, *“Ben onun kıymetini vereyim.”* diyemez. Aynı muhafaza edilmiyorsa yani telef olmuş veya itlaf edilmiş ise, misli varsa misliyle, değilse kıymetiyle ödenir.

b) Üzerine su bırakmak suretiyle tahrip edilip kullanılmaz hale getirilen bir tarlada, zararı misliyle ödemek mümkün olmadığına da bedeli cihetine gidilir.

• Bir Zarar Kendi Misliyle İzâle Olunmayacak (Giderilmeye Çalışılmayacak)tır!

Verilen bir zararın ne kendisinden büyük bir zararla ne de kendisine müsavî olacak bir zararla giderilmesi uygun olmayacaktır. Belki, kendisinden hafif bir zararla giderilmeye çalışılır.

“İki şerden en hafif olanı ihtiyar olunur.” *“Büyük zarar, hafif bir zararla giderilir.”* kaideleri de bunu açıklamaktadır. Örneğin:

a) Mevcut bir dükkânın yanında veya karşısında aynı işi yapan başka bir dükkân açılır ve bu sebeple ilk dükkânın alış-verişinde bir azalma başlar da sahibi zarara girdiğini söyleyip yeni açılan dükkânın kapatılmasını isterse, bu dava reddolunur ve ikinci dükkân kapatılmaz.

b) Açlıktan ölüm derecesine gelen bir kişi, yanındaki kimseyi ancak ölümden kurtaracak kadar bulunan yiyeceğini alıp yemesine ruhsat tanınmayacaktır. Çünkü zararın, kendi misliyle izâle olunması yanlıştır, haksızlıktır.

19- Bazı Mecburiyetlerle Hukuken Geçerli Sayılan Zaruretler; Mahzurlu Şeyleri (Geçici olarak) Mubah Kılacaktır!

İslam’da zaruretler (mecburi mazeretler) belirtilmiştir. Haramla karşı karşıya gelen bir

kimse bazı mecburiyetler karşısında, onları ihtiyaç nispetinde kullanılabilir; aksi halde caiz değildir. Örneğin:

a) Kıtık yıllarında; ölmüş bir hayvanın etinden başka yiyecek bir şey bulunmaz da bir adam açlıktan ölmek tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, ölmeyecek kadar kendisi ve ailesi o etten yiyebilir. Bunun gibi susuzluktan ölüm tehlikesiyle karşılaşırsa, ölmeyecek kadar şarap içebilir.

b) Silahla yaralanma, sakatlanma ve ölüm tehdidiyle, küfre zorlanan kimse, kalben mü'min olduğu halde elfaz-ı küfürden birini söyleyip kurtulmaya bakmalıdır. Veya bir kimse, tehdit ve cebir ile diğer bir kimsenin malını almaya veya zarara uğratmaya mecbur bırakılsa, bu işe zorlanan kimse mes'ûl tutulmayacaktır. Çünkü arada cebir vardır; zaruri olarak bu yola tevessül edilmiş durumdadır.

c) Açlıktan ölüm tehlikesi geçiren kimse, başkasına ait olup sahibinin müsaadesini almadan -ileride bedelini ödemek niyetiyle- malından ölmeyecek kadar alıp yiyebilir.

• Ancak Bu Zaruretler Kendi Miktarınca Takdir ve Tayin Olunacaktır.

Bu kaide yukarıdaki kaidenin tamamlayıcısı mahiyetindedir. İşaret edildiği gibi, zaruri bir sebeple mubah olan şey ancak zaruret miktarınca mubah olur; fazlası mubah olmaz. Çünkü haramı muhah kılan cevaz illeti, zaruret miktarıyla kalkmış olur; fazlası ise zaruretsiz alınmış olur. Örneğin:

a) Soğuktan donmak üzere bulunan bir kimse, tehlikeyi atlatacak miktarda başkasına ait odun veya yakıttan -ileride bedelini ödemek niyetiyle- kullanabilir; fazlası ise haramdır.

b) Yukarıdaki kaidede geçen misallerden ikisi buna da örnek sayılır.

• Bir Özür İçin Caiz Olan Şey, O Özrün Zevâliyle (Sona Ermesiyle) Artık Bâtıl Olacak

(Hükümsüz Kalacak)tır.

Önce caiz olmayan, fakat bir özürden dolayı caiz olan şey, mevcut özür ortadan kalkmasıyla hükümsüz kalır. Örneğin:

a) Vücudundaki bir hastalıktan dolayı su kullanamayan kimse, bu özürden dolayı toprakla teyemmüm yapacaktır. Ama mevcut hastalığın geçilmesiyle özür kalkmış olduğundan artık su ile abdest alınır; teyemmümle yetinmesi yanlıştır.

Bunun gibi suyu kullanmaya sıhhati müsait olmakla beraber, bir kimse su bulamadığı veya suyun çok pahalıya satıldığı durumda bu özürden dolayı teyemmüm hakkı vardır. Su bulununca da teyemmüm hükümsüz kalır.

b) Şahitlik üzerine şahitlik... Asıl şahit hasta olur veya seferde bulunursa, bir özre binaen, kendi bildiğini-gördüklerini öğretip yerine tayin ettiği kişinin şahadet üzerine şahadeti caiz sayılmıştır. Ama asıl olan şahit iyileşir veya seferden dönerse, o zaman fer'in yani asıl olmayan vekil şahidin şahadeti bâtil olacaktır.

20- Mâni' (Bir Şeye Engel Sayılan Durum) Zail Olunca, Memnu' (Yasaklık) Ortadan Kalkacaktır.

Bir şeyin sıhhat ve cevazına mâni (engel) teşkil eden şey giderilip zail oldukta, memnu' (men'olunup yasaklanan şey) kaldırılır. Örneğin:

a) İki kız kardeşi bir kişi nikâhı altında bulunduramaz. Şöyle ki: (A) ile (B) kız kardeşler. (C), (A) ile (B)'den birisiyle evlenebilir. Bu caizdir... Fakat hangisiyle evlenirse, diğeri muvakkaten kenâdisine haram olur. Farz edelim ki (C), (A) ile evlendi, bu takdirde, (A), (C)'nin (B) ile evlenmesine mâni teşkil eder. (A) ölecek olursa (C), (B) ile evlenebilir. Çünkü mâni zail olmuştur.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

b) Satın alınan bir malda eski ayıbından başka yeni bir ayıp meydana gelirse artık o malı eski ayıbından dolayı reddetmek caiz olmaz. Ancak yeni ayıp kendiliğinden veya bir müdahale ile giderilirse, o takdirde “*mâni*’ kalktığı için memnu avdet eder” kaidesine iadesi caiz olur.

21- Zarar-ı Eşed, Zarar-ı Ahaf ile İzâle Olunacaktır. (Şiddetli ve Külfetli Bir Zarar, Daha Hafif Bir Zararla Önlenmeye ve Giderilmeye Çalışılır.)

Yani; büyük yük ve daha tehlikeli zararlar, daha hafif olan zararlarla giderilmeye çalışılır. Örneğin:

a) Borcunu ödemeyen veya vâcib olan nafakayı vermeyen kimse, -ödeme imkânına sahipse- ödemesi için icbar edilir. Baba, küçük çocuğunun nafakasını vermekten imtina ederse hapsolunur.

b) Bir tavuk kıymetli bir taş yutacak olursa bakılır; hangisinin kıymeti yani tavuktan ve taştan hangisinin kıymeti fazlaysa, fazla kıymette olanın sahibi, az kıymette olana zarar nisbetini öder.

• Aynı Anda, Birkaç Haksızlık ve Yanlışlıktan Birini Yapma Mecburiyeti Doğsa, Zararı En Hafif, Cüz’i ve Şahsi Olanı Tercih Etmek Lazımdır! Bu Kaide Fıkıh Kitaplarımızda: “*İki Fesâd Taarüz Ettikde Ahaffini İrtikâb ile Azabının Çaresine Bakılır!*” Şeklinde Yer Almıştır.

Fesadı gerektiren iki şey gelip çıktığında, zararı daha az olan tercih olunmalı, bela en hafif şekilde atlatılmaya çalışılmalıdır. Mesela birbirine eşit iki belâ ile karşı karşıya gelen kimse bu ikisinden dilediğini seçip kabullenir. Ama eşit olmadığı takdirde ise en hafif olanını alır.

Örneğin: Başında yara bulunan kimse bu vaziyette secde edecek olursa, yarası akıntı yapıp tehlike arz ederse, baş işaretleriyle secdeleri yerine getirir; fakat namazı terk etmez. Çünkü secdeyi terk etmek namazı terk etmekten daha hafiftir. Nitekim hayvan ve

binekler üzerinde işaretle secde edilip namaz kılınır; ama abdestsiz namaz kılınması haramdır.

• Mecburiyet Durumunda İki Şerden Daha Ehven ve Zararı Daha Hafif Olanı İhtiyar (Tercih) Olunacaktır.

Bu kaide, yukarıdaki prensiplerin izahıdır. Zarar ve şerri gerektiğren iki hâdise birden gelip çatarsa en kolay ve zararı az olanın tercih edilmesi lazımdır.

Örneğin: Bir koçun başı kazara bir küpe girip, çıkması mümkün olamazsa bakılır: Hangisinin kıymet ve zararı daha azsa o tercih olunacaktır: Koyunun kıymeti küpünkünden daha fazlaysa, küp kırılır ve kıymeti sahibine ödenir. Küpün kıymeti daha fazlaysa koç boğazlanır ve kıymeti sahibine ödenir.

22- Bir Zarar İmkân Nispetinde Giderilmeye Çalışılır.

Örneğin: a) İmkânı olduğu halde çocuğuna nafaka vermeyen bir baba hapsolünür,

b) Hz. Peygamber (AS), “Müslümanlara karşı kılıç çeken kimin senin kanı helâl olur.” buyu rmuşlardır. Çünkü o kimse tuğyan edip mütecâviz hale gelmiş olduğundan bu zararı ancak vücudunu ortadan kaldırmak ve başkalarının böyle bir tuğyana tevessül etmemesini sağlamak lazımdır. Devlete isyana kalkışanların ve anarşi çıkaranların def ve telef edilmesi kaçınılmazdır.

23- Hacetler (Zaruret ve Mecburiyetler) Umumî Olsun, Hususî Olsun; Zaruret Menzilesine Tenzil Olunur. (Genel İhtiyaç Miktarına Göre Karar Alınır.)

Fert ve cemiyetin birtakım ihtiyaçlarını karşılamak gereği ortaya çıksa; bu ihtiyaçlar zaruret gibi kabul edilip bazı memnuiyetler (yasaklar) kalkar ve böyle bir ihtiyaç karşısında kıyas terk edilir;

a) **Selem Senedi alışverişinde “Bey’ün bi’l-vefâ”ya (bir malın belirli bir müddet kullanıldıktan sonra, aynı fiyata geri satılması şartına) cevaz verilmesi bu cinstendir. Tarihte; Buhañ ra halkından, borç alıp verme muamelesi çoğalınca görülen ihtiyaç üzerine bu muameleye cevaz verilmiştir...**

b) **Bunun gibi kıyas hilafına seleme de cevaz vermiştir... Çünkü kü alım-satımda, mâdumun (henüz mevcut olmayan şeyin) bey’i yañ pılamaz. Fakat ihtiyaç bu kıyasın hilafına cevaz vermeyi gerektirñ miştir. Ve bu Selem Senedi alışverişi, Peygamberimizin ekonomik mucizesidir.**

c) **Genel olarak orada kalma vakti ve yararlanma nispeti belli olmamakla beraber hamamda yıkanmak, halkın ihtiyacına binaen caiz karşılanmıştır. Ama bu kñ yasa aykırıdır. Çünkü ücret belli olmakla beraber menfaat belli deñ ğildir. Hamama giren kimsenin ne kadar kalacağı ne kadar su sarf edeceği bilinmemektedir. Selem Senedi; normalinden biraz düşük fiyatla, ama peynir, zeytin, kumaş, tuhafiye ve kırtasiye gibi mevsimlik malların ise birkaç ay sonrasında teslim alınması şartıyla yapılan; tüketiciye ucuz mal, üreticiye ise faizsiz kredi imkânı sağlayan, ve sadece İslam’da bulunan mucize bir ekonomik yöntemdir.**

• **İztirar (Zaruret Durumları) Başkasının Hakkını İbtâl Etme Gerekçesi Sayılamayacaktır.**

Bu prensip; “Zarurât, mahzuratı mubah kılar” kaidesindeki sorunları ve soruları yanıtlar mahiyettedir... Aç kalıp ölüm derecesine gelen bir kimse başkasına ait ekmekñ ten yiyecek olursa, bilâhare onun kıymetini ödemesi gerekir. Çünkü o ekmekten yemesi her ne kadar zarurî ise de, bu zaruret başkasıñ nın hakkını iptal etmez. Bu bakımdan zaruret miktarı yer ve fakat sonradan bedelini öder.

24- Alınması Yasak (Haram) Olan Şeyin, Verilmesi de Yasaktır.

Bir şeyin alınması haram kılınmışsa, o takdirde verilmesi de hañ ramdır.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

a) Rüşvet (bunu almak haramdır; o halde vermek de haramdır. Ancak mecbur bırakılan bunun dışındadır.)

b) Riba-Faiz: (Bunu almak haramdır; o halde vermek de haramdır.) Bunlar gibi daha birçok misaller vardır.

• İşlenmesi Yasak Olan Şeyin İstenmesi (Teşvik ve Tahrik Edilmesi) de Yasaktır.

Bu “*İşlenmesi haram olan şeyin, istenmesi de haramdır*” kaidesi ne yakındır. Örneğin:

a) Her türlü uyuşturucu madde kullanmak haramdır. O halde bu maddenin kullanılmasını istemek de haramdır. Üstelik insanların uyuşturucuya alıştırılması büyük bir zulümdür ve kul haklarına tecavüz sayılır. Uyuşturucuların kâfirlere ve gayri müslimlere satışını mübah görenler şeytanın avukatlarıdır.

b) Adam öldürme fiili haramdır; başkasının bunu işlemesini istemek de haramdır.

c) Zina etmek haramdır; o halde başkasının zina işlemesini istemek de haramdır. Öyle ise zinayı ve her türlü fuhşiyatı azdıran ve yaygınlaştıran yasalar ve yayınlar da haramdır.

25- Âdetler Muhakkem[1] (Hükme Esas) ve Muteber Sayılır.

Örf ve âdet, temel ve genel kurallara uygun ve umumun yararına ise, muteberdir... Çünkü Hz. Peygamber (AS), “*Mü’minlerin (ve akli selim kimselerin) iyi ve güzel görüp kabul ettiği şey, Allah katında da iyidir.*” buyurmuştur. Örneğin:

a) Birisi: “*Vallahi ayağımı falan adamın evine koymam*” diye yemin ederse, bundan eve girmeyeceği manası anlaşılır. Çünkü bu tabir âdet halini almıştır. Sadece “ayağını

koymak” manası ise âdete uygun değildir, bir mecazdır.

b) Bir işte çalıştırmak üzere tutulan amele, aralarında hususi bir anlaşma yapılmamışsa o beldede işçi sınıfının kaç saat çalışma sınırdır ise (veya ilgili kanun ve kurallar ne ise) o da o kadar çalışır.

• Nâsın İsti'mali (İnsanların Bir Konuda Uygulayageldikleri Âdetler) Bir Hücettir ki; Onunla Amel Vâcib ve Caiz Olacaktır!

Bu kaide, yukarıdaki kaidenin açıklaması veyahut mütemmimi mahiyetindedir. Halkın bir mesele hakkındaki örf ve âdeti -İslam'ın zahir hükümlerine muhalif değilse- delil olarak kabul edilir. Çünkü fıkhıta birçok meselelerde örf ve âdete göre hükmedilir. Örneğin:

a) Hz. Ömer (RA) fethedilen Irak topraklarını, ora halkına bırakıp, geçerli olan örfe göre yararlanılmasına karar vermiştir.

b) Bir kuyuya düşen koyun dışkısının azlık ve çokluk miktarı, bu hüsusla ilgili ve bilgili şahısların görüşüne göre takdir edilir... Çünkü az bir şey kabul edilirse suyu necis etmez; çok olarak kabul edilirse suyu necis eder. Bunun gibi günümüzdeki içme suyu barajlarına katılan zararlı ve kirli atıkların oranı ve temizlenme şartları bilimsel tetkiklerle belirlenmelidir.

Ama bir şeyin ölçüye ve tartıya girdiği nass ile sabit olmuşsa artık o şey hakkında halkın örf ve âdetine itibar edilmez. Şöyle ki: Buğday ve arpa ölçüğe, altın ve gümüşün tartıya girdiği meşhur Hadis-i Şeriflerle sabit olmuştur. O halde halkın bu nassın hilâfına olan örf ve âdetine itibar edilmez.

• Âdeten Mümteni (Çok Zor, İmkânsız) Olan Şey, Hakikaten de Mümteni Konumundadır.

Örneğin: a) (A)'nın (B)'ye 1000 lira borçlu olduğunu ikrar etmesi, yalan bile olsa hakikat

olarak kabul edilir. Çünkü bir kimsenin yalan yere bir başkasına borçlu olduğunu ikrar etmesi âdeten mümteni'dir. Öyle ise böyle bir ikrar hakikat gibi kabul edilir.

b) Nesebi belli olan (A) için, (B) kalkıp da; “*Bu benim oğlumdur*”, derse bu âdeten mümteni' (sakınılan ve uzak durulan bir şey) olduğundan hakikaten de mümteni' (asılsız) sayılır. Ama karşı taraf isterse DNA testine bakılır.

c) Çok fakir olan (A)'nın (B)'ye senetsiz ve şahitsiz bir milyon ödünç para veya mal verdiğini iddia etmesi de âdeten mümteni' (olağan dışıdır) ve itibara alınmayacaktır.

• **Âdetin Delâletiyle Hakiki Mana Terk Olunacaktır! (Sözlerdeki Zahiri Mana Değil, Örf ve Geleneklerle Yaygın Anlaşılan Mana Esas Alınacaktır!)**

Bir cümleden anlaşılan hakiki ve zahiri mana, bazen âdetin delâletiyle terk edilip, âdetler doğrultusunda anlaşılan manaya göre hükme bağlanacaktır. Örneğin:

a) Bir kimse et yemeyeceğine dair yemin ederse, ıztırar halinde de domuz veya insan eti yiyecek olursa yeminini bozmuş sayılmaz; çünkü âdet ve teamüle göre bunlar yenilen et grubuna girmemektedir. Âdeten bu ikisi de yenilmez... (Bu, İmameyne göredir).

b) Bir kimse “*Vallahi falan adamın eşiğine ayak basmayacağım*” derse ve eşiğe ayak basmadan içeri girerse yine de yeminini bozmuş olacaktır. Çünkü her ne kadar hakiki mana “eşiğe ayak basmamaksa da” örf ve âdete göre bununla o adamın evine girmeyeceği manası kastedildiği açıktır.

• **Âdet; Ancak Muttarid Bulunuyorsa (Uzun Zaman Aynen Devam Ediyorsa); Yahut Gaalip Oldukta (Yani Çoğunluk Tarafından Hep Aynı Şekilde Anlaşıyorsa) Muteber Sayılır.**

Ancak, her âdet muteber sayılmaz; ancak devam edegelip genellikle uygulanan, veya gaalip durumda olan (çoğunluk tarafından öyle anlaşılan) âdetler muteber sayılır.

Örneğin:

a) Alım-satımda altın lira üzerine pazarlık yapılırsa ve o beldede devam edegelen yahut ekseri kullanılan altın lira hangisiyse o dikkate alınır.

b) Bir pazarda iki kişi alım-satım yaparken peşin-veresiye diğere bir şey beyan edilmezse, o beldede o mal hakkında câri olan örf ve âdete göre muamele yapılır.

c) Tanesi bir liradan bir miktar yumurta ısmarlanır ama yumurta tanın gramajı (büyüklük oranı) belirtilmezse, o beldenin câri yahut galip olan âdetine itibar olunacaktır.

• Örf ve Âdetlerle İtibar Olunma; (Değerli ve Geçerli Sayılma) Galib-i Şayiadır (Yaygın Olan Mana Esas Alınır); Nâdirata (Ara Sıra Olana) İtibar Olunmayacaktır!

Bu prensip, yukarıdaki kaidenin tamamlayıcısı mahiyetindedir. Müstesna olan (çok seyrek rastlanan durumlar) umumî kaideyi bozmayacağı gibi, vukuu nadir olan şeyler de galib-i şayi' olan (fiilen yaşanan ve öyle anlaşılan) şeyler hakkındaki hükmü bozmayacaktır. Örneğin:

a) Fazla geri zekâlı olup kendisini kontrol edemeyen (sefih) kimseler rüşde ermedikçe malında tasarruf etmesi yasaklanır. Çünkü ekseri sefih olanlar 15 yaşına girdikten sonra az-çok kendilerini kontrol etmeye, kârını zararını bilmeye başlayacaktır. Ama bir sefih nadiren 15 yaşına varmadan kendini kontrol edebilse de buna kıyasla hüküm verilmesi yanlıştır. Çünkü bu nadirattandır, yok hükmünde sayılır.

b) Uzun yıllar kaybolan, ve nerede olduğu anlaşılmayan bir kimse nin mirası için; bazı fukâhaya göre 90 yaşına kadar beklenir. Bu yaşa eriştiği sa bit olunca öldüğüne hükmedilir. Ama nadiren bazıları 100-110 yaş da yaş şemiş olabilir; ama bu durum galib-i şayi' olan (yani genel olarak bilinip duran) ömre tesir etmeyecektir.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

• **Örfen Mâruf Olan (Âdet ve Geleneklerle Uygulandığı Anlaşılan) Şey; Şart Kılınmış ve Geçerli Sayılmış Makamındadır!**

Bir belde halkı arasında mutad olagelen (genellikle uygulanıveren) şeyler örfen mâruf olduğundan şart kılınmış gibi hükme medar olur. Örneğin:

a) Kızını kocaya veren bir baba, onun için hazırlayıp verdiği çeyizi, bilahare emaneten verdiğini iddia edecek olursa, bu hususta beldenin örfüne göre hükmedilir. O belde kıza verilen çeyizi emanet olarak değil, mülk olarak veriyorsa, babanın bu husustaki iddiası reddedilir.

b) Bahçe veya tarlasına tuttuğu işçiye, yemek de verilip verilmeyeceği, söz konusu edilmemişse de işçiler yemek de isteyecek olurlar sa bu hususta da o beldenin mâruf olan örfüne göre hareket edilir.

• **Ticaret Erbabı Arasında Mâruf Olan (Öteden Beri Bilinip Uygulanan) Şey, Onlar Arasında Şart Kılınmış ve Uygunluğunda İttifak Sağlanmış Gibi Algılanır!**

Bu kaide, yukarıdaki kaidenin tamamlayıcısı ve açıklaması mañ hiyetindedir.

• **Örf ile Tayin, Nass ile Tayin Konumundadır! (Halk Arasında Yaygın Uygulanan, Akla ve İnanca da Uygun Bulunan Şeyler; Muteber Örf ve Âdet Olarak Ölçü Alınır.)**

Örneğin: a) Hakkında nass bulunmayan bir şeyde örfe göre karar alınır. Ölñ çü veya tartıya girdiği hakkında nass bulunmayan bir şey hakkında örfe göre muamele yapılır.

b) **Çarşıdaki esnafın çoğu, çarşayı korumak için ücretle bekçi tuñ tacak olurlarsa, -esnaftan bir kısmı buna muhalif kalsa bile- bekçi ücretini hepsi de bilâ istisna ödemek mecburiyetindedir.**

26- Mâni' ve Muktazi Taarruz Ettikte Mâni' Takdim Olunacak (Öne Alınacaktır). (Bir Şeye ENGEL Olanla GEREKLİ Olan Çatıştıktta, Engel Öncelikli Sayılır.)

a) Bu kaideye göre bir adam alacaklısı bulunan kimse eline rehin bırakmış olduğu malını başkasına satamaz. Çünkü buna mâni' olan borçtur. Onu ödemedikçe veya mürtehin icazet vermedikçe satışılması iktiza eden merhunu satamaz.

b) Müşterek (ortak) bir malın hisse-i şayiasının (müşterek payının, talip ise) ortaktan başkasına icarı doğru değildir.

27- Vücutta Bir Şeye Tâbi Olan, Hükümde Dahi Ona Tâbi Kılınır!

Örneğin: a) Gebe bulunan bir hayvan satıldığında karnındaki yavrusu da ona tâbi olarak satılmış olur. Çünkü rahimdeki yavru vücutta anasına tâbidir; o halde satış hükmünde de ona tâbi olur.

b) Tarla, bahçe ve arsa gibi bir arazi satıldığında, içinde bulunan ağaç, akarsu ve kuyu da ona tâbi olarak satılmış olur. Bunun gibi, rehin olarak verilen gebe bir hayvane veya ağaçlı bir araziye, doğan yavru ile mevcut ağaçlar da dahil sayılır; aynı hükme katılır.

• Tâbi Olan Şeye Ayrıca Hüküm Verilmeye Gerek Kalmamıştır!

a) Bu kaide yukarıdaki kaideyi açıklamaktadır. Meselâ: Bir hayvanın karnındaki yavrusu ayrıca satılamayacaktır.

b) Bir evin kapı ve penceresi takılı olduğu halde satılırsa, ayrıca bunlar için para alınamayacaktır. Çünkü satılan ev ile birlikte onlar da satılmış sayılır. Ama yavru doğduktan, evdeki kapı ve pencere çıkarıldıktan sonra o vaziyette kabul edilip satılmışsa;

artık yavrusu annesine, kapı pencere de eve tâbi ve bağılı olmaktan çıkacaktır.

28- Bir Şeye Mâlik (ve Sahip) Olan Kimse, Onun Zaruriyatından (Gerekli Kısımlarından) Olan Şeye de Mâlik Sayılır!

Örneğin: a) Bir evi satın alan kimse o eve giden yola da mâlik ve sahip olacaktır. Çünkü kü, yol evin zaruriyatından (yani mecburi ihtiyacından) sayılır.

b) Yine bir evi satın alan kimse o evin önünde bulunan kümes, odunluk ve ağaçlara da mâlik ve sahip olur.

• Asıl Sâkıt Oldukta (Gerçek Sorumlu Serbest Kaldıkta) Fer'i Dahi Sâkıt Olacak (ve Serbest Kalacak)tır!

Örneğin: a) Asıl borçlu bulunan kimse borcunu ödeyip kurtulunca, artık onun kefil olan kimse de o borçtan kurtulmuş olacaktır. Çünkü borçlu asıldır; kefil onun fer'i=yedek vekili konumundadır. Asıl sorumluluktan çıkınca, fer'i ve vekili de kurtulacaktır.

b) Alacaklı alacağını tamamen alsa, yanında rehin bulunan şeyi elinde tutma hakkı kalkacaktır. Çünkü rehin, alacağa bağılıdır ve onun fer'i yani emanet garantisi sayılır.

29- Sâkıt Olan Şeyin Dönmesi, Yani Gidenin Hükmen Geri Gelmesi İmkânsızdır!

Hukuken varlığı kalmayan bir şey tekrar vücud bulamayacaktır. Ancak benzeri meydana getirilebilir. Örneğin:

a) Vârisler, murisin (miras bırakan kişinin) yapmış olduğu “üçte birlik bölümden” fazla vasiyeti ne rıza gösterdikten sonra, bir daha geri dönemezler.

b) Kirli sayılan ve necis olan az suyun üzerine akarsu bırakılır da çoğalıp taşar ve tekrar azalır, artık bu su yine “*necis oldu, necisliğe döndü*” denilmez. Çünkü çok suyun ona karışıp taşırmasıyla temiz olmuştu; azalmasıyla aynı temizlik devam eder; tekrar necisliğe dönmüş sayılmaz. □

30- Bir Şey Bâtıl Oldukta (Hükümsüz Kaldıkta), Onun Zimmındaki (Kapsamındaki, Bağlamındaki) Şey de Bâtıl Olacaktır!

Bir şey ister aslen, ister vasfen gayr-i sahih bir durum alırsa onun zimmındaki şey de gayr-i sahih olur. Örneğin:

a) (A), (B)'ye, “*Ben kanımı sana bin liraya sattım*”, “*Beni öldürmeni helal kıldım*” dese, (B) de bu sebeple vurup onu öldürse, yine de kısas lazım gelir ve elbette cezalandırılır. Çünkü insanın canını bağışlaması ve kanını satması gayr-ı sahih ve geçersiz olduğuna göre bu doğrultudaki rıza ve teklif de geçersiz sayılır.

b) Birisi nikâhını mehir ile yenileyecek olursa, bu da geçersiz sayılır. Çünkü birinci nikâh zaten bozulmamıştır, o halde ikinci nikâh bâtıl olduğu için yeni mehir de hükümsüz kalır.

31- Aslın İfâsı (Yerine Getirilmesi) Mümkün Olmadığı Durumda, Onun Bedeli İfâ Olunacaktır!

Bir şeyin aslını ödemek edâ sayılırsa, bedelini ödemek kaza olur. Bu bakımdan aslını ödemek mümkün olduğu müddetçe bedelini ödeme cihetine gidilemez. Örneğin:

a) Gasp olunan bir mal aynen duruyorsa sahibine olduğu gibi iadesi lazım gelir. Ama aslı telef olmuşsa, o takdirde varsa misli yoksa bedeli ödenecektir.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

b) Bir evin bir aylık kiraya tutulmasında hilâl asıldır. İsterse hilâl 28 günde tamamlanmış olsun, ona uyulacaktır. Ama ayın ortalarında icar edilirse, o zaman ay 30 gün itibar edilerek ödenir.

32- Bizzat Tecviz Olunmayan (Caiz ve Geçerli Sayılmayan) Şeyler, Bazen Bît-teba' (Dolayısıyla) Caiz Sayılır!

Örneğin: a) Alıcı, satın aldığı şeyi, teslim almak üzere satıcıyı vekil edecek olursa, bu caiz olmaz. Ama satın aldığı zahireyi ölçüp koymak için satıcıya çuvalı verse, o da zahireyi çuvala koyacak olursa, bu zımnen ve teb'an teslim alınmış sayılacağından caiz olur. Çünkü satıcının malı teslim almada alıcıya vekil olması doğru olmaz; ancak zımnen ve hükmen caiz olabilir.

b) Bir kişi, görmediği bir şeyi satın alıp teslim alınmasına birisini vekil edecek olur; vekil de henüz malı görmeden *"ben o malı görme muhayyerliğini iskat ettim"* derse, (malı alan) müvekkilinin görme muhayyerliği sâkıt olmaz, yani düşmüş-hükümsüz sayılmaz. Ama vekil görüp de malı teslim alacak olursa, artık müvekkilinin görme muhayyerliği sâkıt olacaktır. (Bu İmam Ebû Hânife'ye göre redir, İmameyn bu hususta muhalif kalmışlardır.)

33- Genellikle, Önceleri Caiz ve Uygun Görülmeyen Bazı Şeylere, Sonraları Görülen Lüzum Üzerine Fetva (İzin) Verilmesi İhtimali Vardır.

Umumun hak ve düzeniyle ilgili olmayan mesele ve muamelelerde, başlangıçta caiz olmadığı halde, -bir mahzur yoksa- sonuç itibarıyla caiz olabilir. Örneğin:

a) Hisse-i şayiah olan bir malın (müşterek bir malın her hissesine düşen payın) bu şekliyle başlangıçta hibe edilmesi caiz sayılmamıştır. Fakat hibe olunan bu malın şayi' (müşterek olan) hissesini müstahak olan kimse (ortaklardan birisi) zapt edecek olursa, geri kalan kısmında hibe hükümsüz olmaz; kendisine hibe edilenin malı olarak kalır.

b) (A), (B)'ye bir ev hibe ettikten sonra dönüp yarısına rücû eder, yani yarısının

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

hibesinden vazgeçer de ev ikisi arasında şayialı olur sa, bu daha önce yapılan hibenin devamına ve bekasına engel sayılmayacaktır. Bu durum fıkıh kitaplarımızda: “İbtidâen (en başında) tecvîz olunmayan şeyin, bakaan (sonradan) tecviz olunma ihtimali vardır!” şeklinde kayıtlıdır.

• Teberru’ (Her Türlü Bağış); Ancak Kabz (Teslim Almakla) Tamam Olacaktır!

Örneğin: (A), (B)’ye bir şey hibe etse, teslim alınmadan önce hibe tamam olmaz. Çünkü hibe de icâb kabul ve kabzı gerektiren bir akittir. Sa daka da böyledir.

34- Özel Velayet ve Vekalet, Genel Velayet ve Vekaletten Daha Kuvvetli ve Önemli Sayılır. Bu Durum Fıkıh Kitaplarımızda: “Velâyet-i Hasse, Velâyet-i Ammeden Akvadır.” Şeklinde Kayıtlıdır.

Bir vakfe mütevellî olan şahsın özel velayeti, ilgili hâkimin genel velayetinden daha kuvvetlidir; çünkü mütevellinin velayeti hususîdir, hâkimin ise umumidir,

Bu itibarla: a) Vali, Kaymakam, Hâkim ve Milletvekilleri, velisi bulunan bir yetimi evlendiremezler. Ancak o yetimin velisi olmadığı zaman velâyet-i amme yetkisiyle evlendirebilirler.

b) Maktulün (öldürülen kişinin) ailesi ve velisi dilerse kıyas talep eder, dilerse sulha gidip diyet isteyerek affede bilir. Fakat Devlet ve Cumhuriyet Reisi, o katili affetmeye yetkili değildir. Çünkü liderin vekalet yetkisi velâyeti ammedir, ailesinin ve velisinin ise hususi ve özeldir.

35- Bir Senet, Vasiyet ve Şahitlikte, Sözlere Makul ve Uygun Bir Mana Vermek, O Sözü Önemsemekten Daha Yararlıdır. Bu Durum Fıkıh Kitaplarımızda: “Sözün İmâli İhmâlinde Evlâdır.” Şeklinde Yer Almıştır.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

Yani bir söz, bir manaya hamli mümkün oldukça ihmâl olunmamalıdır. İ'mali mümkün olmadığına ise ihmâl (manasız itibar) edilmez. Örneğin:

a) (A) Malını evlâdına vakfeder ve fakat (A)'nın kendi evlâdı olma yıp torunları olduğu tespit edilirse, evlâd kelimesini torunlara hamle ederek *“İ'mâl etmek ihmâlden evlâdır”*; çünkü mecaz yollu ifadelerle amel edilir.

b) (B), *“Ben oğlumun oğulluktan çıkardım”* derse, bu sözü manalandırmak mümkün olmadığına ihmâl (manasız itibar) edilir. Çünkü babalık ve oğulluk tabii bir olaydır; manasız kılınmaz.

• Hakiki Mana Mümkün ve Münasip Olmadığında Mecaze Bakılır.

Örneğin: a) (B) Şu undan yemeyeceğine yemin edecek olur ve undan yapılan ekmek ve herhangi bir şeyden yiyecek olursa, yeminini bozmuş olur. Ama o undan yiyecek olursa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü burada hakiki mana mümkün olmadığından mecazi manaya gidilmiştir.

b) (C) Babasının kim olduğu bilinen karısını kastederek: *“Bu benim kızımdır”* derse, (C)'nin bu sözüyle karısı kendisine haram olmaz. Çünkü kelimeyi burada hakiki manasına almak mümkün değildir.

• Bir Kelâmın İ'mâli Mümkün Değilse İhmâl Olunur.

Yani bir sözün hakiki ve mecazi bir manaya hamli mümkün olmazsa, o halde mühmel, yani manasız bırakılır.

36- Mütecezzi Olmayan (Parçalanması Mümkün Bulunmayan) Bir Şeyin Bir Kısmını Zikretmek Tümü Zikretmek Anlamındadır.

Yani parçalanmayan bir şeyin bir kısmını anmak, tümünü anmak sayılır. Örneğin:

a) Maktulün velilerinden bir kısmı katile kısas yapılmaması nı isterse bütün velilerin isteği gibi dikkate alınır. Çünkü kısas bölünmez bir uygulamadır.

b) (D) Mahkeme huzurunda “Ben karımı yarım talakla boşadım” derse talak bölünme kabul etmeyeceği için bir talakla boşamış hükmü uygulanır.

37- Ticaret ve Sözleşmelerde; Mallar ve Eşyalar Konusunda “Mutlak İtlâkı Üzere Cârî Olunacaktır” ; Yani Uygulamada Genel Geçer Anlamı Esas Alınacaktır; Meğer ki Nassen (Ayet ve Hadisle) veya Delâletten Takyidi Delil (Özel Kayıt ve Tanım) Buluna; (O Zaman Farklıdır.)

Yani nass ile veya delâlet ile bir kayıt ile mukayyed olmadığı takdirde, lafızlar genel anlayışa göre yorumlanır.

Mutlak: Cinsinde şayi’ olan; şümul ve tayin olmaksızın birçok hisseleri ihtimal edinen lafızdır.

Takyid: Herhangi bir sebeple şuyû’dan çıkan lafızdır. Örneğin:

a) (A) kendisine ait tarlayı (B)’ye hiçbir kayıt koymaksızın icâre verse, (B) bu tarlayı istediği şekilde kullanabilir; İsterse buğday eker, isterse sebze içinde kullanır.

b) (A) Kendisine ait hanı (B)’ye âriyet olarak verse ve hiçbir kayıt ve kısıtlamada bulunmazsa, (B) bu hanı isterse depo olarak, isterse oturmak için kullanabilme hakkı kazanır. Ancak bu hususlarda örf ve âdete uymayan şeyleri yapamaz. Yani örf ve âdete uymayan işi o handa yapmasına engel olunma hakkı vardır. Ancak, delâleten bir

kayıtlama bulursa o başkadır.

Örneğin: (A), Kurban Bayramı'na takaddüm eden günlerde (B)'yi, kendisine bir koyun almak üzere vekil etse, her ne kadar buradaki lafız mutlaksa da delâleten bir kayıt mevcuttur; o da Kurban Bayramı'nın yaklaştığı, bu itibarla (B)'nin koyunu istediği vakit değil de Kurban günlerinden önce satın alıp getirmesi gerekir.

• Ticarete; Hazırdaki (Görünen) Eşyayı Vasıf (Tanıtım) Boş Çabadır; Ama Gâibdeki (Hazırda Görünmeyen) Malı Vasfetmek (Tanıtmak) Lazımdır.

Yani alım-satım esnasında, meydanda olan bir malı vasfetmek boşunadır; bir değer taşımaz. Çünkü görmek, tariften de tavsiften de kuvvetli sayılır. Ancak meydanda gözle görülmeyen bir malın vasıflarına itibar olunacaktır. Çünkü görüp muayene imkânı bulunmamaktadır. Örneğin:

a) (A) kendisine ait hazır bir kır atı (B)'ye, *“Bu yağız, atı şu kadar liraya sana sattım”* derse, (B) atı gördüğü halde alırsa (A)'nın *“yağız”* diye vasfetmesi boştur, bir mana taşımaz ve (B) de satın aldığı andan sonra

“Sen yağız dedin, halbuki at kırdır, ben kabul etmem” deme şansı kalmamıştır.

b) (A) Bağdaki üzümü görüp beğendikten sonra bağ sahibine *“Bana şu bağın üzümünden şu kadar sat”*

derse, bağ sahibi de, üzüm siyah olduğu halde,

“Şu beyaz üzümünden sana şu kadar sattım”

derse; akit bittikten sonra (A)

“Sen beyaz üzüm dedin, halbuki bana verdiğin siyah çıktı, bu bakımdan iade edip akdi bozacağım”

diyemez.

• Alışverişte Soru, Verilen Olumlu Cevapla İade Olunmuş Sayılır.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

Yani bir soruda sorulan ne ise, ona verilen cevapta aynı söz tekrar etmiş sayılır. “Şu atını bana şu kadar liraya sattın mı?” diye sorulsa, at sahibi de “evet” dese, bundan “Şu atımı sana şu kadar liraya sattım” manası çıkar; böylece sual cevapta iade olunmuş olur.

38- Susan Kimseye Bir Söz İsnad Edilmesi Şarta Bağlıdır.

Yani (A)’nın söylemediği bir sözü “Söylemiş olabilir veya söylemiştir!”, denilmesi itibara alınmayacaktır. Ancak söz söylenmesi ihtiyaç hissedilen yerde susmak beyân sayılır. Zira “Sükût ikrardandır.”

39- Yazı ile Beyân, Sözle Beyân Konumundadır: (Mükâtebe Muhatebe Sayılır.)

Örneğin: a) Borçlu, alacaklının kendi el yazısıyla “falan kimsede bulunan şu kadar alacağımı aldım.” Veya “borçlum adı geçen borcunu tamamen kapatmıştır” yazılı olduğunu iddia eder ve yazılı kâğıdı çıkarıp ispat ederse, iddiası kabul edilir. Çünkü yazı ile beyân sözle beyân gibidir.

b) (A) ölmeden önce hazırladığı vasiyetnamesine “falan adama şu kadar borcum var” diye yazarsa bu, sözle beyân yerine geçeceklerinden muteber sayılır.

• Dilsizin Bilinen İşareti, Dil ile Beyân Makamındadır.

Konuşma melekesi yerinde olan veya bir ân için dili tutulan kimin işaretine itibar edilmez. Ancak dilsizin işareti alım-satımda, icâre ve hibede rehin ve nikâhta, talâk ve ibrada, ikrar ve kısasta muteberdir; hududda değil... Bu hususlarda yazı yazma kudreti de olsa yine işaretine itibar edilir.

40- (Yeminli ve Resmi Görevli) Tercümanın Sözü Her Hususta Kabule Şayandır.

Tercüman, bir dili başka bir dile çeviren kimseye denilir. Mütercimimin ibaresi, sahibinin ibaresi gibidir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf'a göre mütercimimin bir kişi olması da yeter.

41- Hatası Zahir Olan ve Yanlışlığı Ortaya Çıkan Hususlarda, Artık Zanna İtibar Olunmayacaktır.

Bir şeyin vukuu zannedilir; sonra da öyle olmadığı tespit edilir ise, o zanna itibar edilmez. Örneğin:

a) (A), (B)'ye borçlu olduğunu zan ederek bir miktar para ona verdikten sonra borçlu olmadığı anlaşılırsa, zanna itibar edilmeyeceğinden verdiği parayı geri alır.

b) Kendisine ait olduğunu zannederek bir koyun kesip yer ve ya satar, sonra başkasına ait olduğu anlaşılırsa onu ödemesi gerekir.

• Delilden Meydana Gelen İhtimal (Olasılık ve Kanaat) Karşısında Artık, Hüccete (Yeni Gerekçelere) İtibar Kalmaz.

Yani delil ve emareden neş'et eden ihtimal muteber tutulur ve buna mukabil hüccet olan şeye itibar edilmez. Örneğin:

a) Ölüm hastalığı içinde iken varislerinden birine şu kadar borçlu olduğunu ikrar eder; fakat diğer vârisler bunu tasdik etmezse, bu ikrar muteber değildir. Çünkü diğer vârislerden mal kaçırma ihtimali daha kuvvetlidir.

b) (C) 70 yaşında olduğunu iddia edip bunu şahitlerle ispat eder ve fakat görünüşü bunun doğru olmadığını gösteriyorsa, iddiası ve şahitlerin şهادeti kabul olunmaz...

42- Bir Konuda, Boş Kuruntu ve Tahminlerden Oluşan Tevehhüme İtibar Yoktur.

Tevehhüm, sadece kalbe ârız olan hakikatten uzak bir vehimler ve tahminlerdir. Şüphe derecesinden bile zayıftır. O halde mücerred tevehhümle hükmüm sabit olmaz. Örneğin:

a) Elinde kanlı bıçak ile heyecanlı bir vaziyette bir evden çıkan (A)'dan hemen sonra o eve girilir ve içeride bir adamın bıçakla öldürüldüğü görülürse katilin (A) olduğuna hükmedilir; öldürülen adamın intihar ettiğine itibar edilmez. Çünkü bu olayda intihar bir vehimden ibaret kalır.

b) (A) ile (B)'nin evleri arasında fâsıl olarak bulunan (A)'ya ait duvarda (A) hava almak için bir insan boyu yüksekliğinde bir delik açar; delik de insan boyunu aştığı için oradan (B)'nin evinin ve avlusunun içini görmek mümkün olmaz, fakat (B) bu vehme kapılırsa, (A) bu deliği açmaktan men'edilir mi, hayır, edilmez.

43- Burhan ile Sabit Olan Şey Aynen Sabit (İspat Edilmiş) Konumdadır.

Kesinlik ifade eden alâmet ve gelişmelerden meydana gelen veya “beyyine-i âdile” ile sabit olan şeye “burhan” denilir. Buna kuvvetli ve keşif delil de denilebilir. Burhan ile sabit olan şey, ilm-i istidlalidir (yani delile varılan doğru bir neticedir); gerçeğe dayanmak hususunda ilm-i zaruriye benzer. Bu itibarla burhan ile sabit olan şey, bir muayene ve müşahede ile sabit olan şey gibi kesinlik ifade eder.

Örneğin: Davalı olan (A) hâkim huzurunda aleyhinde iddia edilen dava'yı kendisi itiraf ve ikrar edecek olursa, hâkim beyyine araştırmadan davayı hükme bağlar. Çünkü kişinin kendi aleyhindeki iddiayı ikrar etmesi, muayene ve müşahede derecesinde doğru sayılır.

• Beyyine (İspat Edici Delil Getirmek) Müddei (İddia Sahipleri) İçin (Gereklidir); Yemin ise İnkâr Eden Üzerine Lazımdır.

Hazret-i Peygamber (AS): “Beyyine müddeî üzerine, yemin de inkâr eden üzerine düşer”, buyurmuştur. Hukukta bu hadis esas olarak kabul edilmiştir. Çünkü beyyine hilaf-i zahiri ispat için, yemin ise aslı ibka içindir. Beyyine, müddeanın doğruluğunu, gizli ve kapalı olan şeyin ispatını meydana koyacak kuvvetli delil demektir. Şehadet, ikrar, sened gibi...

Örneğin: (A), (B)’den alacak dava eder, (B) ise borçlu olduğunu inkâr ederse, burada borçlu olmamak asıldır ve açıktır.

Borçlu olmak

ise, arızı olacağından gizli ve kapalıdır, O halde (A)’dan beyyine talep edilir. (A) beyyine getirmezse (B)’ye yemin gerekir.

44- Kişi Kendi Özgür İkrarıyla İlzam Olunup (Suçlanıp), Sorumlu Tutulacaktır.

İkrar, lügat olarak: Bir şeyi dil veya kalp ile veyahut her iki siyle itiraf ve ispat etmektir; İnkârın zıddı olan bir kabullenmedir. İslam hukuk lisanında ise ikrar: Kendi üzerinde bulunan başkasına ait hakkı kabul edip haber vermektir. Bu bağ kımından ikrar, sahibini ikrar ettiği şeyle ilzam eder (bağlayıverir). Ama (B) kendi lehinde (A)’nın yapmış olduğu ikrarı reddederse artık (A) ikrarıyla ilzam olunmaz. Örneğin:

a) (A), (B)’ye 1000 lira borçlu olduğunu ikrar eder, (B) de bunu reddetmezse, (A) üzerine 1000 lira borç gerekli olur.

b) (A)’nın, evinden çalınan bir malı, (B) “ben çaldım” diye ikrar ederse, tazmin ve tecziyesi gerekli olur.

• Davacı Kişinin Kendi İddiası Hilafına Olan İtirafı Karşısında, Diğer Delil ve Hüccetlerinin Bir Değeri Kalmayacaktır.

Davacı olan kişi, şayet getirdiği hüccet hilâfına bir ikrarda bulunmuşsa, artık o hüccetin

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

bir değeri kalmaz. Şahitler şehadette bulunduktan sonra, bundan dönecek olurlarsa, şehadetleri hüccet olmaz. Örneğin:

a) (B), “(C)’de olan alacağımın hepsini aldım” diye ikrarda bulunduğundan sonra, (C)’de şu kadar daha alacağım kaldı diye dava ederse, davası dinlenmez, reddedilir.

b) (A), (B)’ye ödünç para verdiğini iddia eder, (B) de bunu reddederse; bunun üzerine (A) davasını hüccetle ispat ettikten sonra (B) ise “Ben ona olan borcumu ödemiştim” derse davası dinlenmez.

45- Asıl Sabit Olmadığı Halde Fer’in (İkinci Derece Sorumlu Kişinin) Sabit Olduğu Durumlar Vardır.

Örneğin: Bir kimse “Falanın falana şu kadar lira borcu vardır; ben ona kefilim” dese ve aslın (borçlu olduğu iddia edilen şahsın) inkârı üzerine alacaklı alacağını iddia etse, bu borcu kefilin vermesi lazım gelir.

“Asıl sâkit oldukta fer’ dahi sâkit olur” kaidesi muttarid (uyulagelen bir prensip) olmakla beraber; bazen asıl sabit olmadığı halde fer’ sabit oluyor; Yukarıdaki misalde olduğu gibi...

46- İmkân Nisbetinde Şarta Riâyet Olunacaktır.

Buradaki akidlerde iletilen sürülen birtakım kayıt ve şartlardır. Örneğin:

a) Vakfedilen bir gayr-ı menkulün gâlesinin (gelirlerinin) o semtteki caamiye veya medreseye sarf edilmesi şart kılınmışsa, buna mümkün olduğu müddetçe riayet olunmalıdır.

Yazar Abdullah AKGÜL
19 Kasım 2021

---

b) (A), (B)'den satın alacağı bir malı şayet; *“24 saate kadar geri ve▯rebilir”* şartıyla alacak olursa, o takdirde bu müddet içinde (B) malı geri verebilir; (A) da bu şarta riayet etmek zorundadır.

47- Va'adler, Bazı Şartlara Bağlanırsa, Uyulması Lazımdır.

Örneğin: a) (B), (C)'ye, *“Sen bu malı (D)'ye sat, eğer parasını vermezse ben sana veririm”* derse, o malı satın alan (D) de parayı vermezse, va'adde bulunan (B)'nin malın karşılığı olan parayı ödemesi şarttır.

b) (A), (B)'ye *“Şu işimi yaparsan, (C)'ye olan borcunu ben öde▯rim”* der, (B) de o işi yapacak olursa, (A)'nın o borcu ödemesi lazımdır.

Ve yine: *“Kusurlu çıkması durumunda geri verilmesi şartıyla”* alınan bir hayvanı veya arabayı (eşyayı), alıcının bir müddet kullanmış olma▯ından dolayı satıcı herhangi bir ücret alamaz. Zira geri almadan önce telef olsay▯dı zararı alıcıya ait olacaktı.

48- Ücret ile Zaman Cem' Olmaz.

Yani bir şey tazmin edilince, (zararı veya karşılığı ödenince) artık o şeyin kullanılma ücreti alınmaz.

Örneğin: (A), (B)'nin atını, arabasını veya binasını gasbedip kullandıktan sonra, (A)'nın bu malı ondan tazmin edilince (kendisi veya değeri ona ödettirilince), artık kullandığı günlerin ücreti kendisinden alınmaz.

49- Bir Şeyin Çıkarına ve Yararına Nail Olan Kimse, O Şeyin Zararlarına ve Sonuçlarına da Katlanır.

Örneğin: a) Müşterek bir arabanın sağladığı menfaat ve gelir, ortaklara ait olduğu gibi, o arabanın tamirine sarf edilenler de yine onlara aittir.

b) Müşterek bir mülkün hâsılat ve menfaati, ortaklarının hisselerine göre olacağı gibi, onarım ve ıslahı için yapılan masraf da yine onların iştirak hisseleri nispetine göre olacaktır. Bu durum fıkıh kitaplarımızda: “Mazarrat menfaat karşılığındadır” şeklinde kayıtlıdır.

50- Külfet Nimetin, Nimet de Külfetin Oranıdır.

Bu kaide, yukarıdaki kaideyi açıklar mahiyetteki bir kuraldır.

51- Bir Fiilin Hükümü Failini de, Onu Zorlayan Âmirini de Sorumlu Kılacaktır!

• Bizzat Fiili İşleyen Fail ile O Fiile Dolaylı Sebep Olan Birleştiğinde, Hüküm O Failin Üzerine Kalır.

Örneğin: Birinin umuma ait yolda kazmış olduğu kuyuya, başkası, birinin hayvanını atıp itlaf etse, o zâmin (mislini veya bedelini ödemekle yükümlü) olur. Kuyuyu kazıyan kimseye tazmin gerekmez.

52- Şer’î (Hukuki) Cevaz Tazmine Aykırıdır.

Yani bir şeye şer’an (hukuken) cevaz verilmişse, o şey sebebiyle vuku bulacak bir zarar durumunda, o şeyin sahibi tazmine mecbur tutulamayacaktır.

Örneğin: Bir adama, kendi mülkünde kazmış olduğu kuyuya birinin hayvanı düşüp telef olsa, tazmin gerekmez. Çünkü şahsın kendi mülkinde tasarruf hakkı vardır...

53- Bir Fiili Bizzat İşleyen, Bunu Kasden Yapmasa Bile, Yine de Tazminata (Yol Açtığı Zararı Karşılama) Mecbur Bırakılır.

Çünkü o fiile bizzat ve bile-isteye başlaması, isim, mana ve hüküm yönünden bir illet (sorumluluk sebebi) sayılır.

54- Mütesebbip (Bir Fiile Sebeb Olan Kimse), Kasden O Fiili İşlemedikçe Kendisine Tazmin Gerekmez.

Örneğin: Kasden olmaksızın hırsızlık yapana sorduğu adresi veren, ve yine adam öldürmeye gidene, bilmeden yol ve hedef gösteren kimseye tazmin gerekmez; ancak muahaza edilir (kına nır ve dikkatli olması yönünde uyarılır). Çünkü ara yerde fail-i muhtar (kendi istek ve iradesiyle suç işleyen) mevcuttur.

55- Evcil Hayvanların Kendiliğinden Olarak Yaptığı Cına yet ve Zararları Karşılanmayacaktır.

Yani sahibinin ihmal ve kasdı olmaksızın bir hayvan bulunduğu mer'ada bir zarar yapacak olursa, o zarar hederdir; hayvanın sahi binden tazmin edilmez. Ancak zarar verdiği konusunda uyarılmış da ihmalkâr davranmışsa o başkadır.

56- Başkasının Mülkünde Tasarrufla Emretmek Bâ tıdır.

Çünkü başkasının mülkünde onun izni ve haberi olmadıkça tasarrufa kimsenin hakkı yoktur.

57- Meşru Bir Sebep Olmaksızın Başkasının Malını Almak ve Kullanmak Asla Caiz Olmayacaktır.

58- Bir Şeyde Temellük (Bir Mala Sahip Olma) Sebebinin Değişmesi, O Şeyin Değişmesi Anlamını Taşır.

Yani bir şey aslında (nefsül-emrde) değişmediği halde, temellük sebebi değişince, o şey de değişmiş sayılır. Örneğin: Zekât, zengine verilmez. Fakat zekât alan fakir ona sahip olduğundan sonra onu bir zengine hibe edebilir.

59- Mubah Olan ve Kamuya Ait Bulunan Yerlerden Herkese Yararlanma Hakkı Tanınır.

Örneğin: Denizlerden, göllerden, nehirlerden herkesin yararlanma hakkı vardır.

60- Herkesin Kendi Meşru Mülkünde İsteddiği Gibi Tasarruf Hakkı Bulunmaktadır.

61- Vefatla Zimmet (Sorumluluk) Zail Olacaktır.

Ancak; başkasının, vefat eden üzerindeki hakları ve onun da başkası üzerindeki hakları bunların dışındadır.

---

[1] Örfle âdet arasında fark vardır. Örf aklen ve dinen iyi bilinen şeyler demek-tir. Âdet ise

Yazar Abdullah AKGÜL

19 Kasım 2021

---

işlenegelen ve alışkanlık edinilen haller demektir. Örf denilince sadece aklen ve dinen iyi olan şeyler hatıra gelir; “Kötü örf” olmaz. Âdet ise böyle değildir. Bunun iyisi de olabilir, kötüsü de. Bu bakımdan bu “Umumun yararına” ise tercih edilir.